

Повна С.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка»
svitlanapovna@gmail.com

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Першими трьома цілями у сфері сталого розвитку визначені наступні: (1) подолання бідності; (2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; (3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці¹. Аграрний сектор і харчова промисловість прямо пов'язані з кожною указаною метою, адже продукція галузі входить до списку життєво-необхідних товарів для кожної людини, а якість харчування прямо впливає на здоров'я.

У цьому контексті є важливим поняття продовольчої безпеки, яке включає у себе фізичну, економічну та соціальну доступність продовольства належної якості та збалансованої структури². Фізична доступність передбачає наявність на споживчому ринку життєво-необхідних продуктів, економічна доступність включає фінансову можливість їх отримати, а соціальна – мінімальну диференціацію у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення³.

За дослідженнями, рівень продовольчої безпеки України знаходиться на набагато нижчому місці, ніж міг би бути. Згідно Глобального індексу продовольчої безпеки у 2020 р.⁴ Україна посіла 54 місце серед 113 досліджуваних країн, пропустивши вперед усі 26 європейських держав, із 63 балами із 100 можливих. При цьому за окремими категоріями були зайняті такі місця:

- економічна доступність – 54 місце;
- фізична доступність – 78 місце;
- якість та безпека – 46 місце;

¹ Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

² Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

³ Ульяновченко А.В., Прозорова Н.В. (2014) Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. Международный конгресс «Мир». URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5

⁴ Global Food Security Index. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>

- природні ресурси та стійкість – 42 місце.

Для того, щоб посісти високе місце у цьому рейтингу, необхідно мати гарні погодні умови, якісну та безпечну продукцію, а також високий рівень життя, що дає населенню можливість споживати якісні і різноманітні продукти харчування. Найбільший негативний вплив на ситуацію з продовольчою безпекою в Україні мають фактори, що не належать до суто аграрних проблем, але які пов'язані із загальним станом економіки: високий рівень корупції, дорогі кредити, ризик політичної нестабільності⁵.

Згідно вітчизняних досліджень, Україна має потужний агропродовольчий потенціал та здатність максимально забезпечити споживчий попит харчовими продуктами. Але основними негативними тенденціями продовольчої безпеки є: незбалансованість харчування; скорочення обсягів власного виробництва окремих продуктів; споживання деяких продуктів знаходиться нижче раціональних норм, а якість харчування погіршується; економічна недоступність продовольства через низький рівень доходів населення; висока диференціація рівня життя населення за соціальними групами; зростання імпорту майже по всіх продовольчих групах. У 2019 р. найменші індикатори достатності споживання згідно раціональних норм МОЗ України склали (1 – відповідність раціональним нормам харчування): за молоком і молокопродуктами – 0,53; за рибою і рибопродуктами – 0,63; за плодами та ягодами – 0,65, за м'ясом та м'ясопродуктами – 0,67⁶.

Останніми роками відзначається бурхливий розвиток аграрного сектора, що пов'язано з його експортною спрямованістю. Так, Україна є визнаним у світі експортером зернових культур, у 2019 р. експорт продуктів рослинного походження сформував 25,8% товарного експорту України (у 2017 р. відповідне значення складало 21,3%). Натомість експорт готових харчових продуктів дещо знижується: у 2017 р. він складав 6,5% товарного експорту, а в 2019 р. – 6,4%, при тому що імпорт готових харчових продуктів істотно збільшується з 3,9% до 4,3% товарного імпорту України за відповідні роки⁷. Отже, можна констатувати, що харчова промисловість не розвивається відповідними аграрному сектору темпами, а навпаки, втрачає свої позиції навіть на внутрішньому ринку.

Але продаж сировинних товарів, якими є зернові культури, не приносить країні великої доданої вартості, що тягне за собою проблему бідності. Звичайно, попит у світі є саме на сировинні товари без додаткової обробки, але у країнах, які стають залежними від сировинного експорту, і забувають про розвиток сучасних обробних виробництв, яскраво проявляється феномен «ресурсного

⁵ Food Safety. Baker Tilly Ukraine. URL: <https://bakertilly.ua/news/id44424>

⁶ Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану продовольчої безпеки в Україні. URL: https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/stanAPK_pdf_zvity/%D0%90%D0%9F%D0%9A%202020/%20%D0%B7%D0%B0%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA_1.pdf

⁷ Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. Вернера І.Є. – К.: Державна служба статистики України, 2020. С. 365. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

прокляття». Він полягає у тому, що при наявності великої природно-сировинної ренти державне управління не зацікавлене у реформах, які удосконалюють інституційне середовище, в країні зростає рівень корупції, не захищаються права власності. Така ситуація призводить до проблем у розвитку сучасних виробництв у державі та відповідно відсутності високотехнологічних робочих місць, при цьому втрачається значення навчання і збільшення людського капіталу.

Сьогодні в аграрному секторі зернотрейдери активно працюють над популяризацією вирощування зернових культур, створюють заохочувальні програми для аграрних виробників (переважно це товарні кредити під майбутній урожай)⁸. Такі дії дозволили їм стимулювати і модернізувати українське сільгоспвиробництво, залучити в агросектор суттєві інвестиції, але вони ж забезпечили прямий експорт української сировини, без можливості її обробки. Це вплинуло також на сектор тваринництва, адже більшість його напрямів (велика рогата худоба, свині, вівці та кози) останніми роками звужує обсяги поголів'я (у 2020 р. по відношенню до 2019 р. близько 5% за кожним напрямом).

Тому, на нашу думку, стратегічним напрямом розвитку харчової промисловості є укладання довгострокових взаємовигідних контрактів із постачальниками аграрної продукції. Це забезпечить поставки якісної сировини та спроможність суб'єктів аграрного сектора заздалегідь планувати структуру вирощування задля кращої відповідності потребам підприємств харчової галузі. Але для цього мають бути гарантії з боку підприємств харчової галузі щодо закупівель продукції, аналогічні стимулюючі програми, а також прийнятний рівень закупівельних цін.

Зауважимо на ще одну тенденцію – незважаючи на зменшення кількості населення, роздрібний продаж більшості товарів харчової промисловості має тенденцію до збільшення. Так, протягом 2017-2019 рр. роздрібний продаж у натуральному виразі перероблених фруктів та овочів зріс на 33,6%, м'ясних продуктів, сирів та цукрових кондитерських виробів – на 32%, масла вершкового – на 19%, борошна – на 9% тощо⁹. Ця тенденція разом із тенденцією зростання імпорту готових харчових продуктів свідчить про зростання можливостей населення щодо купівлі продуктів харчування та відповідно запит на більш якісні товари. Отже, конкуренція і для харчової промисловості стає глобальною, що є викликом, який вимагає від національних харчових підприємств наявності менеджменту на рівні, не нижчому за їх закордонних конкурентів.

Висновок. Для реалізації цілей сталого розвитку в Україні необхідна більш узгоджена взаємодія аграрного сектора та харчової промисловості, де саме підприємства харчової промисловості мають проявити ініціативу, укладаючи

⁸ Володимир Славінський: «Експорт перетворив вітчизняний АПК на високотехнологічне індустріальне виробництво» («Агропрофі»). URL: <https://www.nibulon.com/news/novini-kompanii/volodimir-slavinskii-eksport-peretvoriv-vitchiznyanii-apk-na-visokotexnologichne-industrialne-virobnictvo-agroprofi-8826.html>

⁹ Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. Вернера І.Є. – К.: Державна служба статистики України, 2020. С. 388. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

довгострокові взаємовигідні контракти з аграрними виробниками, запроваджуючи програми стимулювання для них. Харчова промисловість сьогодні зіштовхнулася з глобальною конкуренцією, що вимагає від підприємств галузі запровадження стандартів діяльності на рівні, не нижчому від їх закордонних конкурентів.

Продаж Україною сировини аграрного походження активно розвиває сектор рослинництва, але призводить до занепаду більшості напрямів тваринництва. Крім того, в Україні став яскраво проявлятися феномен «ресурсного прокляття» у зв'язку із залежністю від експорту аграрної сировини. Додаткова переробка аграрних продуктів у межах країни могла б сприяти збільшенню доданої вартості та збільшенню рівня достатку у країні.

Отже, сьогодні аграрний сектор та харчова промисловість при достатньому рівні взаємовигідної співпраці спроможні забезпечити реалізацію усіх трьох вказаних цілей сталого розвитку (подолання бідності; досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування; забезпечення здорового способу життя) хоча б у національних межах, але для їх досягнення найбільші виклики стоять перед підприємствами харчової промисловості, що потребує від них ініціативи та спроможності розвиватися у руслі глобальних тенденцій.

Список літератури

Food Safety. Baker Tilly Ukraine. URL: <https://bakertilly.ua/news/id44424>

Global Food Security Index. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>

Володимир Славінський: «Експорт перетворив вітчизняний АПК на високотехнологічне індустріальне виробництво» («Агропрофі»). URL: <https://www.nibulon.com/news/novini-kompanii/volodimir-slavinskii-eksport-peretvoriv-vitchiznyanii-apk-na-visokotexnologichne-industrialne-virobnictvo-agroprofi-8826.html>

Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану продовольчої безпеки в Україні С.15

https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/stanAPK_pdf_zvity/%D0%90%D0%9F%D0%9A%202020/%20%D0%B7%D0%B0%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA_1.pdf

Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. Вернера І.Є. – К.: Державна служба статистики України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ульянченко А.В., Прозорова Н.В. (2014) Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. Міжнародний конгрес «Мир» http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (доступ 01.06.2021)

Цілі сталого розвитку та Україна <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

Бібліографія:

Повна С.В. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектора та харчової промисловості України в контексті реалізації цілей сталого розвитку. //Сталий розвиток суспільства: концептуальні та практичні аспекти: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції. Рівненський державний гуманітарний університет спільно з Рівненською обласною радою. 11 червня 2021 року (електронне видання). Рівне, 2021. С.81-86.